

Kuramdan Uygulamaya

Kapsayıcı Eğitim

Editör: Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ

2. Baskı

Editör: Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ

KURAMDAN UYGULAMAYA KAPSAYICI EĞİTİM

ISBN 978-605-241-834-5

DOI 10.14527/9786052418345

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş. ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşabilmektedir.

1. Baskı: Eylül 2019, Ankara

2. Baskı: Ekim 2021, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarım: Pervin Oya Taneri

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.

Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A

Kazan/ANKARA

Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Bu çalışmayı ocukluğımdan bu güne dek yaşamıma yaptığı katkılarla kapsayıcı
eğitim konusunda çalışma düşüncesini yeřerten anneme*

ve

*tüm kimliklerin ve farklılıkların birer zenginlik olarak görüldüğü zgr(lki),
eęit(lki) ve demokratik bir dünya yaratmayı hayal eden ve bunun için emek veren
bireyler yetiřtiren tüm anne-babalara ithaf ediyorum.*

ÖN SÖZ

Bu kitap hakkında düşünmek ve bu kitabın içeriğini belirlemek hem kendimle yüzleşmemi hem de bilinçli bir farkındalık geliştirmemi sağlayan bir deneyim oldu. Farklılıklar, ayrımcılık, dışlanma, eşitsizlik, adaletsizlik ve zorbalık çocukluğumdan beri sık sık deneyimlediğim olumsuz durumlar olmasına rağmen, bu konuda bilinçli bir farkındalık geliştirmem ODTÜ Eğitim Fakültesi'nde öğrenciliğim sırasında başladı ve İndiana Üniversitesi'nin Uluslararası Eğitim, Gelişim ve Araştırma Merkezi'ndeki doktora sonrası araştırmam sırasında olgunlaştı. Sınıf öğretmeni olarak çalıştığım dönemde, nitelikli eğitime erişimdeki adaletsizlik ve eşitsizlikler konusundaki ilk akademik çalışmamı Prof. Dr. Cennet Engin-Demir ile birlikte kırsal alanlardaki okullardaki eğitimin niteliğini araştırdığımız 'Quality of Education in Rural Schools: A Needs Assessment Study Ankara-Kalecik Sample' başlıklı makale ile gerçekleştirdim. Kariyerim boyunca yıllarca devlet okullarında çalıştım, tüm öğrencilerin öğrenmesi için çabalayan eşitlikçi öğretmenlerle ve öğretmen eğitimi araştırmalarında Türkiye'nin ve dünyanın en iyi, en çarpıcı ve en ilham veren araştırmacılarıyla yüz yüze ya da yazdıkları aracılığıyla tanıştım. Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlarımın nasıl ortaya çıkıp geliştiğini, bazı grupların diğerlerinden daha değerli olduğu yanlışlamasına nasıl ve neden kapıldığımı, bilerek ya da bilmeyerek yaptığım ayrımcılık ve dışlamaları, etrafımdaki çocukların ekonomiye, doğaya ve hayvanlara yönelik erken görüşlerini fark etmem bu konuda zihinsel çerçevelerimi oluşturmamı sağladı ve dolayısıyla bu kitabı yazma düşüncesi ortaya çıktı.

Bu süreçte bana yardımcı olan pek çok kişi var, bu kitabı yazma düşüncesini paylaştığımda en az benim kadar heyecanlanarak hiç tereddüt etmeden birer bölüm yazmayı kabul eden; ilham verici, yaratıcı ve sabırlı yazar grubum Kevser Baykara Özaydınlık, Mehmet M. Akgündüz, Nalan Master Akduman, Hasan Atmacaoğlu, Semra Demir Başaran, Buket Turhan-Türkkan ve Mediha Sarı'ya, özellikle de ilk ve son okumaları yapmama destek olan yakın arkadaşlarım Nevruz Uğur ve Asu Şahin Altunoğlu'na teşekkür ederim. Ayrıca, bu kitabı yazma konusunda beni cesaretlendiren yayıncımız Servet Sarıkaya'ya minnettarım.

Eğitim programlarının eğitimdeki eşitsizlikleri azaltacak ve sosyal adaleti sağlayacak biçimde düzenlenerek tüm öğrencilerin daha iyi öğrenmelerini sağlaması için eğitimcilerin öncelikli olarak (1) kapsayıcı eğitimin gerekçesini ve önemini anlamaları; (2) dışlama ve dışlanma pratiklerinin farkına varmaları; (3) öğrencilerin nitelikli eğitime eşit erişimini sağlamaya ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuatı bilmeleri; (4) tüm öğrencilerin başarabileceğine inanmaları ve beklentilerini yüksek tutmaları; (5) tüm öğrenenlerin farklı gereksinimlerine yanıt verecek

yöntemler üzerinde düşünmeleri; (6) okuldaki ve sınıftaki çeşitliliği öğrenciler için bir gelişme ortamı olarak görmeleri;(7) farklı öğrenciler için çeşitli değerlendirme seçeneklerine aşina olmaları;(8) farklı ihtiyaçları olan öğrencilerin değerlendirmeye nasıl dahil edileceğine dair kararlar almak için bilinçli bir çerçeve kullanmalarına (9) dezavantajlı grupları da kapsayacak yaklaşımları sınıf uygulamalarıyla bütünleştirmeleri gereklidir.

Bu kitap, eğitimciler, veliler, öğrenciler, öğretmen adayları ve okul destek personelinin yanı sıra eğitimle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi olan herkesin kapsayıcı eğitim konusunda farkındalık geliştirilmesini ve bilgilerinin güncellenmesini desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu kitap, tüm öğrencilerin eğitime erişiminin iyileştirilmesine odaklanarak, eğitim programlarına farklı ihtiyaçları olan öğrencilerin dahil edilmesini teşvik etmek için rehberlik etmeyi amaçlamakta ve her sınıfta kolaylıkla uygulanabilecek farklılaştırılabilir materyaller sunmaktadır.

1. Bölüm'de "Herkes için eğitim" felsefesi temele alınarak kapsayıcı pedagoji tanımlanmaktadır. Yazar temel bir insan hakkı olan eğitimi tanımlamak için neden "kapsayıcı" teriminin seçildiğini açıklamaktadır. Ayrıca, kapsayıcı eğitimin temel bakış açısı, ilgili kavramları ve kavram kargaşaları, kapsamı, temel bileşenleri ve kapsayıcı eğitimin gelişim sürecinde yer alan kaynaştırma eğitimi, bütünleştirilmiş eğitim ve özel eğitimden farkı üzerinde durularak kapsayıcı eğitim sürecinin kavramsal bir modeli geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. Bölüm'de kapsayıcı okullar ve topluluklar geliştirebilmek açısından kapsayıcı eğitimin toplumsal, ekonomik, pedagojik, örgütsel, davranışsal ya da kültürel boyutları tartışılmaktadır. Toplumda kapsayıcı bir bakış açısı geliştirilmesini desteklemek için kapsayıcılık; demokrasi ve eşitlik, hak ve hakkaniyet ve çok kültürlülük bağlamlarında tartışılmaktadır.

3. Bölüm'de kapsayıcı eğitimin hukuki dayanaklar temel hatlarıyla açıklanmaktadır. Kapsayıcı eğitim için ulusal ve uluslararası mevzuat ve politikalar ile kapsayıcı eğitimi uygulamaya yönelik özel mevzuat ve politikalar ile bunların uygulanışı üzerinde durulmaktadır.

4. Bölüm'de daha adil bir eğitim ve daha özgür bir toplum oluşturulmasında eğitim programının hedef, içerik ve öğrenme-öğretme süreci öğelerinde kapsayıcılık ele alınmaktadır. Ayrıca Evrensel Tasarım ve Barış Eğitimine dayalı olarak kapsayıcı uygulama önerileri sunulmaktadır.

5. Bölüm'de tüm öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapsayıcı değerlendirmenin doğasını ve hesap verebilirlik sistemleriyle kesişimi üzerinde durulmaktadır. Mevcut standartlaştırılmış (ulusal düzeydeki) sınavlar ile sınıf içi (yerel

düzeydeki) değerlendirmelerin kapsayıcı değerlendirme bağlamında ele alınmasının gerekçeleri, değerlendirmenin nasıl yeniden kavramsallaştırılıp tasarlanacağı ana hatlarıyla açıklanmıştır. Bu bölüm çok çeşitli ihtiyaçları olan öğrencilere erişilebilir olacak şekilde sınıf değerlendirmelerinin nasıl tasarlanacağı konusunda örnekler sunmaktadır.

6. Bölüm'de kapsayıcı eğitime yönelik yaklaşım ve uygulamalar ortaya konulmaktadır. İnsan hak ve hürriyetleri doğrultusunda ırk, din, dil, engellilik, sosyal sınıf, cinsiyet vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkesin eşit erişebildiği adil bir eğitim olanağına kavuşturulmasına hizmet edecek; çokkültürlü eğitim, kültürlere duyarlı eğitim, farklılaştırılmış eğitim, Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi ve kapsayıcı eğitimde teknoloji kullanımı konuları ele alınmaktadır.

7. Bölüm'de kapsayıcı eğitimde dezavantajlı olarak ele alınan bireyler/gruplar, bu birey/grupların sıklıkla yaşadığı davranış sorunları ile eğitsel sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmaktadır. Bu bölüm, eğitimcilerin hızla değişen eğitim alanındaki didaktik pratikler hakkındaki görüşlerini güncellemeyi ve toplumsal devamlılığı ve bütünlüğü sağlamak için eğitimin kültür ve yaşam dinamiklerine uyum sağlama ve ülkenin gelişimini destekleyecek bireyler yetiştirilmesindeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

8. Bölüm'de mülteci çocuklara yönelik kapsayıcı eğitim uygulamalarına odaklanılmaktadır. Mülteci çocuklara yönelik kapsayıcı eğitim uygulamaları, Mülteci çocuklara yönelik geliştirilen eğitim politikaları, mülteci çocukların Eğitim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar, savaş ve göçe bağlı psikolojik sorunları, maruz kaldıkları ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici pratikler tartışılmaktadır.

9. Bölüm'de Kapsayıcı eğitimde öğrenme-öğretme sürecinde oyunlaştırmanın, sanatın, öykülerin, masal anlatıcılığının ve kurgulamanın rolü ve değeri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde okurların—özellikle geleceğin öğretmenlerinin—bilginin sadece kullanıcısı (tüketicisi) değil üreticileri olmalarını destekleyecek, farklı yaş gruplarında kullanmaya uygun, yenilikçi, yaratıcı ve eleştirel etkinlikler ve öğretim yöntemleri sunulmaktadır. Ayrıca, empati temelli grup çalışmalarında karşılaşılabilecek riskler ve güçlülere ile bunların çözümüne yönelik örnekler sunulmaktadır.

Kitapta sunulan yaklaşımlar ve öneriler, öğretmenler ve öğretmen adayları için olduğu kadar, yöneticiler ve eğitime erişimde eşitliği ve adaleti geliştirmekle ilgilenen herkese hitap etmektedir.

Doç. Dr. Pervin Oya Taneri

ORCID No: 0000-0003-3482-3868

Finike, Ağustos 2019

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Kapsayıcı eğitim kavramı, eğitimin temel bir insan hakkı olduğu ve daha âdil bir toplum için temel oluşturduğu inancından doğmuştur. Bireysel özellikleri veya zorlukları ne olursa olsun tüm öğrenenlerin eğitim hakkı vardır. Kapsayıcı eğitim girişimleri genellikle geçmişte, eğitim fırsatlarından dışlanmış olan dezavantajlı gruplara özel olarak odaklanmıştır. Bu gruplar arasında yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, etnik ve dilsel azınlıklardan gelenler, kızlar (bazı toplumlarda), uzak-kırsal bölgelerden gelen çocuklar ve engelli-engellenen veya diğer özel eğitim ihtiyaçları olan çocuklar ile hem eğitimde hem de genel olarak toplumda marjinalleştirilen gruplar yer almaktadır. Geleneksel olarak, engelli-engellenen çocuklar ve diğer özel eğitim ihtiyaçları olan çocuklar, genel eğitimden ve akranlarından dışlanma, ayrımcılık ve ayrışma yaşamıştır. Bazıları ayrı sınıflara veya okullara yerleştirilmiş; birçoğunun her türlü eğitime erişimi engellenmiştir.

Kapsayıcı eğitim, yalnızca engelli çocuklarla veya özel eğitime bir alternatif bulmakla ilgili değildir. Kapsayıcı eğitim bizleri, politika yapıcılar ve yöneticileri eğitim sistemi içindeki engellere, bunların nasıl ortaya çıktığına ve nasıl kaldırılabileceğine bakmaya teşvik eder. Bu engeller genellikle; uygun olmayan şekilde tasarlanmış eğitim programını, farklı ihtiyaçları olan çocuklarla çalışmak için eğitilmemiş öğretmenleri, öğretim için uygun olmayan medya ve erişilemeyen binaları kapsar.

Bu kitap, toplumda ve eğitim sistemleri içerisindeki kapsayıcılık yönündeki eğilimleri, kapsayıcı eğitimi ve bunların arkasındaki temel etkileri incelemektedir. Bu bağlamda kitabın içeriğinde; kapsayıcı eğitimin hukuki dayanakları, kapsayıcı eğitimi sağlamada öncelikle öğretmenler olmak üzere tüm eğitim bileşenlerinin rolleri, eğitimdeki eşitsizlikleri azaltmak ve sosyal adaleti sağlamak için kapsayıcı değerlendirmenin nasıl olması gerektiği, öğretimin farklılaştırılması sürecinde dikkate alınması gereken durumlar, kapsayıcı eğitimde ele alınması gereken dezavantajlı grupların kimler olduğu, Türkiye'nin mülteci çocuklara ve gençlere yönelik eğitim politikalarının kapsayıcı eğitim bağlamında değerlendirilmesi ve kapsayıcı eğitim programları yaklaşımına uygun olarak planlanan eğitim örneklerine yer verilmiştir. Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların ilk örnekleri arasında yer alan bu ufuk açıcı eser, bu alanda on uzmanın aydınlatıcı yazı ve yorumlarını içeren dokuz bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde kapsayıcı eğitim ile ilgili temel terminoloji, kapsayıcı eğitimin ne olduğu ya da olmadığı, kavram yanlışları, kapsayıcı eğitimin temel bileşenleri, “Herkes için Eğitim” yaklaşımı bağlamında temel bir insan hakkı olan eğitimi tanımlamak için neden “kapsayıcı” teriminin seçildiğini açıklanmıştır. Ayrıca, kapsayıcı eğitimin gelişim sürecinde yer alan kaynaştırma eğitimi, bütünleştirilmiş eğitim ve özel eğitimden farkı üzerinde durularak kapsayıcı eğitim sürecine ilişkin kavramsal bir model geliştirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, kapsayıcı eğitim kavramının felsefi, sosyolojik ve psikolojik temelleri açıklanmaktadır. Kapsayıcı okullar ve topluluklar geliştirebilmek için kapsayıcı eğitimin toplumsal, ekonomik, pedagojik, örgütsel, davranışsal ya da kültürel boyutları; toplum genelinde kapsayıcı bir bakış açısı geliştirilmesini

desteklemek amacıyla “kapsayıcılık, demokrasi ve eşitlik, hak ve hakkaniyet ve çok kültürlülük” kavramları bağlamında tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde; kapsayıcı eğitimin hukuki dayanakları ulusal ve uluslararası mevzuat ve politikalar ile kapsayıcı eğitimi uygulamaya yönelik örnekler verilmektedir. Dördüncü bölümde; daha adil bir eğitim ve daha özgür bir toplum oluşturulmasında kapsayıcı eğitimin hedefleri , içeriği, öğretme-öğrenme süreci ilkeleri ve uygulamaya yansımaları ile birlikte evrensel tasarım ve barış eğitimine dayalı kapsayıcı uygulama örnekleri ve önerileri sunulmaktadır. Beşinci bölümde; genel olarak tüm öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapsayıcı değerlendirme süreci, mevcut standartlaştırılmış ölçme-değerlendirme araç ve yaklaşımlarının kapsayıcı değerlendirme bağlamında ele alınmasının gerekçeleri, değerlendirmenin nasıl yeniden kavramsallaştırılıp tasarlanacağı , bireysel farklılıkları ve ihtiyaçları ne olursa olsun tüm çocukların erişebileceği sınıf içi değerlendirmelerin nasıl yapılandırılacağına ilişkin örnekler paylaşılmıştır. Altıncı bölümde; kapsayıcı eğitime yönelik yaklaşım ve uygulamalar açıklanmakta, insan hak ve hürriyetleri doğrultusunda ırk, din, dil, engellilik, sosyal sınıf, cinsiyet vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkesin eşit erişebildiği adil bir eğitim olanağına kavuşturulmasına hizmet edecek; çok kültürlü eğitim, kültürlere duyarlı eğitim, farklılaştırılmış eğitim, Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi ve kapsayıcı eğitimde teknoloji kullanımı konuları ele alınmaktadır. Yedinci bölümde, kapsayıcı eğitimde dezavantajlı gruplar, bu birey-grupların sıklıkla yaşadığı davranışsal ve eğitsel sorunlar ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Sekizinci bölümde, kapsayıcı eğitim bağlamında mülteci çocukların eğitimine değinilerek; mülteci çocuklara yönelik yürütülen eğitim uygulamaları, geliştirilen eğitim politikaları, bu çocukların eğitim sistemi içerisinde karşılaştıkları sorunlar tartışılmaktadır. Dokuzuncu bölümde, kapsayıcı eğitim programlarına uygun sınıf uygulamaları, öğretme-öğrenme sürecinde öğretim hizmetinin niteliğini geliştirmek amacıyla

Empati ve eleştirel düşünceyi geliştirmek amacıyla, önerilen yöntem ve teknikler bağlamında oyunlaştırmanın, sanatın, öykülerin, masal anlatıcılığının ve kurgulamanın rolü ve değeri, empati temelli grup çalışmalarında karşılaşılabilecek riskler ve güçlükler ile bunların çözümüne yönelik örnekler üzerinde durulmaktadır.

Bu kitapta yer alan bölümler özetle bizlere kapsayıcılık ve kapsayıcı eğitimin ; birçok faktörden etkilendiğini, daha fazla sosyal adalet için zorunluluk; medeni haklar için çağrılar; ayrımcılığı yasaklayan mevzuat; yaratıcı eğitimciler tarafından başlatılan özgün, farklı projeler; ve özel eğitimden geçenlerin seslerini yansıttığını ifade etmektedir.

Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ'nin editörlüğünü yaptığı “Kuramdan Uygulamaya Kapsayıcı Eğitim” kitabı, kapsayıcı eğitim ile ilgilenen herkese, öğrenciler, öğretmen adayları, öğretmenler, okul müdürleri, eğitim psikologları ve ebeveynler dahil olmak üzere eğitime erişimde eşitliği ve adaleti geliştirmekle ilgilenen, kapsayıcı eğitimin gelişimini anlamak isteyen herkes için temel bir okumadır.

Prof. Dr. Hünkar KORKMAZ

Ankara, Ekim 2021

Bölümler ve Yazarları

Editör: Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ

1. Bölüm: Kapsayıcı Eğitime Giriş

Doç. Dr. Kevser BAYKARA ÖZAYDINLIK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID No: 0000-0001-6747-3644

2. Bölüm: Kapsayıcı Eğitim Kavramının Felsefi, Sosyolojik ve Psikolojik Temelleri

Dr. Öğr. Üyesi Asu ALTUNOĞLU

Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yaygın Öğretim Bölümü

3. Bölüm: Kapsayıcı Eğitimin Hukuki Dayanakları

Mehmet M. AKGÜNDÜZ

Türkiye Büyük Millet Meclisi

4. Bölüm: Kapsayıcı Eğitimin Hedefleri İçeriği ve Uygulamaya Yansımaları

Prof. Dr. Semra DEMİR BAŞARAN

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID No: 0000-0002-5245-7657

5. Bölüm: Kapsayıcı Değerlendirme

Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID No: 0000-0003-3482-3868

6. Bölüm: Kapsayıcı Eğitim Yaklaşım ve Uygulamaları

Prof. Dr. Mediha SARI

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Arş. Gör. Dr. Buket TURHAN TÜRKKAN

Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID No: 0000-0003-2528-4022

7. Bölüm: Kapsayıcı Eğitimde Dezavantajlı Gruplar

Hasan ATMACAOĞLU

Psikolog-Adalet Bakanlığı

8. Bölüm: Kapsayıcı Eğitim ve Mülteci Çocukların Eğitimi

Dr. Nevruz UĞUR

Milli Eğitim Bakanlığı

9. Bölüm: Kapsayıcı Eğitim Programlarına Uygun Sınıf Uygulamaları

Nalan MASTAR AKDUMAN

Milli Eğitim Bakanlığı

İÇİNDEKİLER

Ön söz	iv
İkinci Baskıya Ön söz.....	vii
Bölümler ve Yazarları.....	ix
Şekiller ve Tablolar Listesi	xvii

1. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİME GİRİŞ

Odaklanılan Sorular	1
Giriş.....	1
Kapsayıcı Eğitim Nedir?.....	3
Kapsayıcı Eğitimin Kapsamı	13
Öğrencilerle İlgili Görüşler- Temel Bileşenler	14
Eğitim Sistemi ve Okullarla İlgili Görüşler.....	14
Farklılık ve Ayrımcılıkla İlgili Görüşler	14
Kapsayıcılığı Teşvik Eden Süreçlerle İlgili Görüşler.....	14
Kaynaklarla İlgili Görüşler	14
Kapsayıcı Eğitimin Özel Eğitim, Kaynaştırma Eğitimi ve Bütünleştirilmiş Eğitim ile Farkı	15
Kapsayıcı Eğitim ve Özel Eğitim Farkı.....	17
Kapsayıcı Eğitim ve Bütünleştirilmiş Eğitim Farkı.....	18
Kapsayıcı Eğitim ve Kaynaştırma Eğitimi Farkı	20
Sonuç	21
Tartışma Soruları	21
Kaynakça	22
Okuma Önerileri.....	23

2. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİM KAVRAMININ FELSEFİ, SOSYOLOJİK VE PSİKOLOJİK TEMELLERİ

Odaklanılan Konular	25
Giriş.....	25
Kapsayıcılık Kavramının Kökleri Üzerine	26
Sosyal Adalet ve Çok Kültürcülük Çerçevesinde Kapsayıcılık Kavramının Sosyolojik Kökeni.....	31
Bireysel Bir Farklılık Olarak Engellilik ve Kapsayıcılık.....	35
Sonuç.....	42
Tartışma Soruları	43
Kaynakça	43

3. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİMİN HUKUKİ DAYANAKLARI

Odaklanılan Konular	45
Giriş.....	45
Uluslararası Yasal Düzenlemeler.....	46
Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924).....	47
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)	48
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1952).....	48
UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme (1960).....	48
BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966).....	49
BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966).....	49
BM Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Bildirisi (1971)	49
BM Özürlü Hakları Bildirgesi (1975).....	49
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW (1979).....	50
UNESCO Malaga Eğitim, Önleme ve Katılım Faaliyetleri Dünya Konferansı ve Sundberg Bildirgesi (1981)	50
BM Engelliler İçin Dünya Eylem Programı (1982)	51
Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (1982)	51
BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989).....	51
Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı (1990).....	52
BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Standart Kurallar (1993)	53
UNESCO Salamanca Bildirgesi (1994)	53
BM Özürlülük Strateji Belgesi (1996).....	54
Engelliler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği (2000).....	54
Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi (2000).....	54
Dünya Eğitim Forumu (2000).....	54
Avrupa Konseyi Ayrımcılığa Karşı Topluluk Eylem Planı Oluşturulması (2001-2006)	55
BM Özürlülük İçin Fırsat Eşitliği (2003)	55
Avrupa Komisyonu Özürlülük Eylem Planı (2004-2010)	55
BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2006).....	55
Avrupa Konseyi Özürlüler Eylem Planı (2006-2015)	56
Avrupa Konseyi Bakanlar Konseyi Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Temelli Ayrımcılıkla Mücadele Etmek İçin Alınacak Önlemler Konulu Tavsiye Kararı (2010).....	57
Avrupa Birliği Özürlülük Stratejisi (2010-2020).....	57
Ulusal Yasal Düzenlemeler	58
2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.....	58

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu	59
1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu	60
5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.....	60
573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.....	61
6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	62
6883 Karar Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği.....	63
Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği	63
Sonuç.....	63
Tartışma Soruları.....	64
Kaynakça	65

4. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİMİN HEDEFLERİ İÇERİĞİ VE UYGULAMAYA YANSIMALARI

Odaklanılan Konular	67
Kapsayıcı Eğitimin Hedefleri.....	67
Kapsayıcı Eğitimin İçeriği	70
Kapsayıcı Eğitim Anlayışı ve Barış Eğitimi İlişkisi.....	74
Kapsayıcı Öğretim Uygulamaları ve Öğrenme için Evrensel Tasarım.....	75
Öğretimin Fiziksel Boyutu.....	76
Öğretimin Sosyal Boyutu.....	78
Öğretimin Akademik Boyutu.....	80
Sonuç.....	88
Tartışma Soruları.....	89
Kaynakça	89
Okuma Önerileri.....	92

5. BÖLÜM

KAPSAYICI DEĞERLENDİRME

Odaklanılan Konular	93
Giriş.....	93
Değerlendirmenin Anlamı, Özellikleri ve Değerlendirme Süreçleri	94
İletişimsel Etkinlik Olarak Değerlendirme	95
Öğrenci Başarısını Ölçme ve Değerlendirmenin Yasal Dayanakları	96
Amacına Göre Değerlendirmeler	98

Öğrenmenin Değerlendirilmesi (özetleyici)	98
Öğrenme İçin Değerlendirme (biçimlendirici)	100
Değerlendirme Uygulamalarının Zayıf Yanları	102
Kapsayıcı Değerlendirmenin Özellikleri ve Kapsayıcı Değerlendirme Yaklaşımları.....	102
Kapsayıcı Değerlendirme ile İlgili Yaklaşımlar	104
Kapsayıcı Değerlendirmede Dikkat Edilmesi Gereken Durumlar.....	108
Değerlendirmelerin Kapsayıcı Olmasını Sağlamak İçin Öneriler	109
Değerlendirmeleri Kapsayıcı Hale Getirebilmek için Neler Yapılabilir?	114
Değerlendirmelerin Kapsayıcı Olup Olmadığının Belirlenmesi	119
Sonuç.....	121
Tartışma Soruları	122
Kaynakça.....	121
Okuma Önerileri.....	124

6. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİM YAKLAŞIM VE UYGULAMALARI

Odaklanılan Konular	125
Giriş.....	125
İnsan Hakları Temelli Yaklaşım (Human Right Based Approach)	127
Çok Kültürlü Yaklaşım (Multicultural Approach).....	128
Kültürlere Duyarlı Eğitim (KDE).....	130
Farklılaştırılmış Öğretim.....	133
Türkçenin İkinci Dil Olarak Öğretilmesi.....	144
İkinci Dil Öğretimi Yaklaşımları	147
Kapsayıcı Eğitimde Teknoloji Kullanımı ve Örnek Uygulamalar.....	152
Sonuç	156
Tartışma Soruları	157
Kaynakça.....	157

7. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİMDE DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Odaklanılan Sorular	163
Kapsayıcı Eğitimde Dezavantajlı Gruplar	163
Dezavantajlı Gruplara İlişkin Önemli Kavramlar.....	164
Ön Yargı	164

Ayrımcılık	164
Damgalanma	166
Kalıpyargılar (stereotipler).....	166
Ötekileştirme.....	167
Sosyal Dışlanma	167
Sosyal İçerme.....	168
Dezavantajlı Grupların Yaşadığı Sorunlar	168
Kişi Üzerindeki Sonuçları	169
Toplum Üzerindeki Sonuçları	169
Dezavantajlı Kişilerin Ailesi ve Çevresi Üzerindeki Sonuçları	170
Diğer Dezavantajlı Gruplar	171
Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel+ (LGBT+) Olmak	171
Kadın Olmak	175
Azınlık Olmak	178
Başka Bir Ülkede Yaşayanlar	181
Engelli Olmak	184
Yoksul Olmak	188
Risk Altındaki Çocuklar	190
Dezavantajlı Grupların Eğitiminde Çok Kültürlü ve Kapsayıcı Eğitimin Önemi	193
Sonuç	194
Tartışma Soruları.....	195
Kaynakça.....	195
Okuma Önerileri.....	196

8. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİM VE MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

Odaklanılan Konular	197
Mülteciler ve Kapsayıcı Eğitim	197
Mülteci Hakları ve Eğitim	200
Türkiye’de Mülteci Sorunu	204
Türkiye’de Mülteci Hukuku.....	205
Türkiye’de Mülteci Çocukların Eğitimi ve Suriyeli Çocuklar	207
Mülteci Çocukların Yaşadıkları Sorunlar	215
Türkiye’nin Mülteci Çocuklara Yönelik Eğitim Politikalarının Kapsayıcı Eğitim Bağlamında Değerlendirilmesi	222
Sonuç.....	224
Tartışma Soruları.....	225

Web Sayfa Önerisi	226
Kaynakça.....	226
Okuma Önerileri.....	230

9. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİM PROGRAMLARINA UYGUN SINIF UYGULAMALARI

Odaklanılan Konular	231
Kapsayıcı Okula Giden Yol: Master'ın Okulu.....	231
Eğitimde Sanatla Terapi Nedir ve Nasıl Kullanılır?	232
Eğitimde Yaratıcı Drama Nedir ve Nasıl Kullanılır?.....	234
Oyun ve Eğitimde Oyunun Yeri	234
Öykü ve Masal Anlatıcılığı Nedir? Kapsayıcı Eğitimde Nasıl Uygulanır?	237
Öykü ve Masal Anlatıcılığı	237
Öykü Anlatımı ile İlgili Örnek Uygulama Planları	238
Kapsayıcı Eğitimde Sanatla Terapi ile İlgili Örnek Uygulama: Mülteci ve Göçmenlik Algısı	241
Projenin Yapıldığı Okul ve Katılımcılar Hakkında Bilgi:	241
Kapsayıcı Eğitimde Sanatla Terapi ile İlgili Örnek Planlar.....	242
Çalışan Çocuklar ile İlgili Empati Temelli Uygulama	250
Proje Hakkında Genel Bilgiler:	250
Çalışan Çocuklar ile İlgili Empati Temelli Uygulamaları Çalışma Takvimi.....	251
Küçük Prens Üzerinden Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Uygulaması: Bireysel Farklılıklar ve Çevresel Etkiler.....	253
Yaratıcı Drama Atölye Planı	254
Bir Nesne Üzerinden Bağlanma: Benim Sevgili Oyuncam	257
Etkinlik Kâğıdı Örneği	260
Empati Temelli Grup Çalışmalarında Karşılaşılabilecek Riskler ve Güçlükler	263
Eyleme Vuruk Davranışların Denetiminin Sağlanması.....	263
Duyguların Saklanması, Maskeleye Riski	263
Sonuç.....	264
Video Önerileri 9-1	265
Tartışma Soruları.....	266
Kaynakça.....	266
Okuma Önerileri.....	267
Yazarlar Hakkında	269
Dizin	275

ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekiller

Şekil 1.1. Bireysel/Tıbbi Engellilik Modeli	3
Şekil 1.2. Toplumsal Engellilik Modeli	6
Şekil 1.3. Kapsayıcılık Halkası	12
Şekil 1.4. Özel Eğitim, Bütünleştirilmiş Eğitim ve Kapsayıcı Eğitim Arasındaki Farklar	18
Şekil 1.5. Bütünleştirilmiş Eğitime Karşı Kapsayıcı Eğitim	20
Şekil 4.1. Paivio (1990)'nun İkili Kodlama Kuramı	73
Şekil 5.1. İletişimsel etkinlik yelpazesi olarak değerlendirme	96
Şekil 5.2. Kapsayıcı değerlendirmenin özellikleri	103
Şekil 6.1. Kültürlere Duyarlı Eğitimin Özellikleri	132
Şekil 6.2. Farklılaştırılmış Sınıfların Özellikleri	138
Şekil 6.3. Farklılaştırılmış Öğretimde Dikkate Alınacak Öğrenci Özellikleri	140
Şekil 6.4. Farklılaştırılmış Öğretimde Farklılaştırılabilir Öğeler	141
Şekil 8.1. Mülteci Çocuklara Yönelik Eğitimin Yararları	199
Şekil 8.2. Türkiye'de Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Mülteci Çocuklar	207
Şekil 8.3. 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı İtibari ile Mülteci Çocukların GEM ve Devlet Okullarına Dağılım Oranı	213
Şekil 8.4. Mülteci Çocukların Eğitime Erişimleri Önündeki Engeller	217
Şekil 8.5. Türkiye'de Mülteci Çocukların Eğitiminde Yaşanılan Sorunlar	218
Şekil 9.1. Eğitimde Sanatla Terapi Teknikleri Çocuklar Üzerindeki Etkileri	233
Şekil 9.2. Oyunun Temel Unsurları	235
Şekil 9.3. Öğrenci Mektubu Örneği	262

Tablolar

Tablo 3.1. Kapsayıcı Eğitime Temel Teşkil Eden Uluslararası Yasal Düzenlemeler Listesi	46
Tablo 3.2. Kapsayıcı Eğitime Temel Teşkil Eden Ulusal Yasal Düzenlemeler Listesi	58
Tablo 4.1. Kapsayıcı Eğitim, Barış Eğitimi ve Çok Kültürlü Eğitim Hedef ve Kazanımları	71
Tablo 5.1. Özetleyici ve Biçimlendirici Değerlendirmenin Karşılaştırılması	101
Tablo 5.2. Geleneksel ve farklılaştırılmış sınıfların karşılaştırılması	107
Tablo 5.3. Kapsayıcı değerlendirmelerde dikkat edilecek durumlar	108
Tablo 5.4. Örnek Olay 2: Turistlerin birbirinden farklılaştığı durumlar	111
Tablo 5.5. Örnek Olay 2: Deneyimleri açısından Birinci Turist ve Dezavantajlı Öğrencinin karşılaştırılması	113
Tablo 5.6. Sınıf içi değerlendirmelerin kapsayıcılık derecesini belirleme kontrol listesi	120

Tablo 8.1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sayısı	204
Tablo 8.2. Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı.....	211

1. BÖLÜM

KAPSAYICI EĞİTİME GİRİŞ

Doç. Dr. Kevser BAYKARA ÖZAYDINLIK
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Odaklanılan Sorular

- ❖ Kapsayıcı eğitim nedir?
- ❖ Kapsayıcı eğitimin önemi nedir?
- ❖ Kapsayıcı eğitimin temel bileşenleri nelerdir?
- ❖ Kapsayıcı eğitimin özel eğitiminden farkı nedir?
- ❖ Kapsayıcı eğitimin bütünleştirilmiş eğitimden farkı nedir?
- ❖ Kapsayıcı eğitimin kaynaştırma eğitiminden farkı nedir?

1.1. Giriş

Eğitim içinde yaşadığımız bilişim çağında önemi hızla artan bir olguya dönüşürken; bilgiye herkesin ulaşabilir olması ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin önemli bir göstergesi olarak görülmektedir. Diğer taraftan, eğitim nitelikli insan gücünün yetiştirme işlevi ile dünya siyaseti ve ekonomisi için önemli bir araçtır. Toplumsal değişimlerle birlikte eğitim, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm insanların eşit fırsatlarla yararlanması gereken bir insan hakkı olarak ele alınmaya başlanmıştır (Akçamete, Büyükkarakaya, Bayraklı & Yıldırım, 2012).

Gause'ye (2011) göre göç, önemli bir toplumsal olaydır. Bireyler ve toplumlar, nüfusa dayalı hareket anlamında kullanılan göçün yanı sıra dijital göçten de etkilenir. Sosyal ağ ve web siteleri, bireylere 24 saat boyunca küresel paylaşım, katılım ve internet üzerinden etkileşimde bulunma fırsatları yaratmıştır. World Wide Web, insanların birbirleriyle ve çevresiyle etkileşim kurma şeklini sonsuza dek değiştirirken, bu durum, küreselleşmenin de özü haline gelmiştir. Küreselleşme, kıtalararası akışlar ve dünyadaki sosyal etkileşim kalıpları üzerindeki etki

derinliği ve bu derinliğin artarak genişlemesi ve hızlanmasıdır. Bu süreç, coğrafi konum göz önüne alınmadan toplulukları birbirine bağlayarak insan örgütlerinin dönüşümünü içerir.

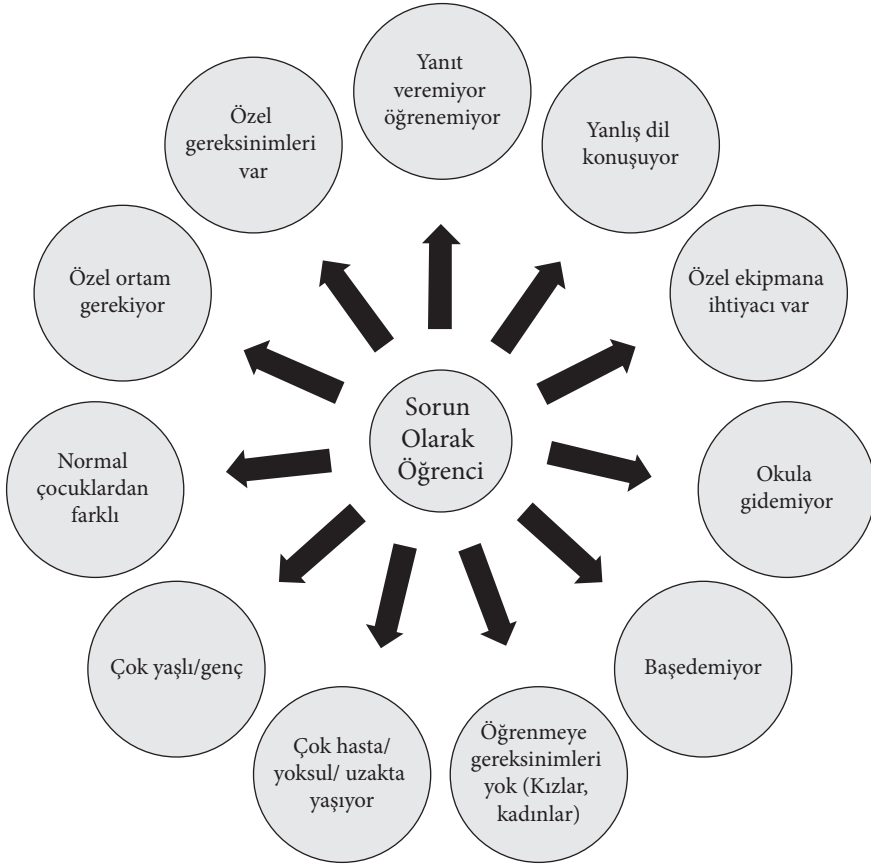
Bireylerin ve toplumsal grupların, karar almaya, üretim ilişkileri ile ekonomik faaliyetlere, toplumsal ilişkiler ve değerler ağına dâhil olmasını ifade eden siyasal, ekonomik ve toplumsal *katılım* olgusu, günümüzde giderek ön plana çıkmakta ve önem kazanmaktadır. Dünyada etkin ve yaygın olan demokrasi anlayışı ve üretim ilişkilerinin geldiği noktada *katılım*, her alanda mutlak benimsenmesi ve uygulanması gereken bir nitelik taşımaktadır. Üstelik, güncel sorunların çözümünde etkili bir yöntem ve araç olarak kullanıldığı da söylenebilir (Tosun Andıç ve Yazıcıoğlu, 2013). Warrington'a (2005) göre eğitim, bireylerin iş piyasasına daha donanımlı olarak katılmasına olanak tanımakta aynı zamanda *sosyal kapsayıcılığa* da katkı sağlamaktadır.

“Herkes için eğitim” felsefesini temele alarak, bu duruma ilişkin eğitim politikalarını planlayan bireyin tüm koşullarını ve gereksinimlerini dikkate alan ve ailenin etkin katılımını sağlayan, birey odaklı, aynı zamanda bireysel farklılıkları kabul eden bir bakış açısına ve eğitim sistemine gereksinim vardır (Baykara Pehlivan ve Baykara Acar, 2009). UNESCO'ya (2014) göre, ülkeler ulusal eğitim sistemlerini güçlendirmeye çalışırken, tüm öğrenenleri bu sürece dahil etmenin yollarını bulma ve her bireyin eğitimsel gelişim için eşit fırsatlara sahip olmasını sağlama konusunda büyük güçlükler yaşamaya da devam etmektedir. Tüm çocukların eğitim hakkı birçok uluslararası anlaşma ve metinde belirtilmiş ve hem yasal olarak bağlayıcı hem de bağlayıcı olmayan araçlarla onaylanmıştır. Bu nedenle ülkelerin tüm öğrencilerin eğitim hakkına saygı duyma, koruma ve yerine getirme yükümlülüğü vardır.

Temel bir insan hakkı olarak eğitim, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannameesinde yer almaktadır. Bildiri kapsamında “küresel yoksullukla mücadele etmek, sağlığı iyileştirmek ve insanların toplumlarında aktif bir rol oynamasını sağlamak” önemli görülmektedir. Kapsayıcı eğitim, çok basit bir şekilde, herkesin eğitime eriştiği ve dışlanmadığı yönünde temel bir haktır. Salamanca Bildirgesi, kapsayıcılığı “öğrenmeye, kültürlere ve topluluklara katılımın artırılması ve eğitimde dışlanmanın azaltılması yoluyla tüm öğrencilerin gereksinimlerinin çeşitliliğini ele alma ve bunlara yanıt oluşturma süreci” olarak görmektedir. (UNESCO, 1994; Stubbs 2008; Haug, 2017).

1.2. Kapsayıcı Eğitim Nedir?

“Engellilik, bireyin zihinsel veya bedensel fonksiyonlarındaki kayıplar sonucu ortaya çıkan sınırlılıkları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır” (Yavuz, 2016, s.4). Engellilerin toplumsal yaşama katılma ve sorunlarını çözme konusunda nasıl bir yaklaşım benimsenmiştir? Wilder'e (2017) göre engellilik ile ilgili yapılan şey, büyük ölçüde engelliliğe neden olduğu düşünülen şeye bağlıdır. Bir tekerlekli sandalye kullanıcısı otobüse binemiyorsa, bunun, engeli nedeniyle olduğu ve kişinin bu engelini tedavi etmek gerektiği düşünülebilir. Öte yandan sorunun, otobüsün tekerlekli sandalye kullananların kullanabileceği şekilde tasarlanmadığından dolayı olduğu da düşünebilir. Yanıtlardan biri *'kişiyi düzeltmek'* iken diğeri *'otobüsü tamir etmek'*tir. Bu durum engellilere yaklaşım ile ilgili olarak iki farklı modelin ortaya çıkmasına neden olmuştur; Bireysel/ Tıbbi Engellilik Modeli ve Toplumsal Engellilik Modeli (Şekil 1.1. ve Şekil 1.2.).

Şekil 1.1. Bireysel/Tıbbi Engellilik Modeli (Stubbs, 2008, s. 15)